

Прислів'я та приказки як ціннісні орієнтири формування особистості у педагогічному вимірі М. Г. Стельмаховича

У статті розглянуто роль і значення прислів'їв та приказок, їх функціональне призначення у формуванні особистості у педагогічному вимірі М.Г. Стельмаховича. Розглядаючи народну педагогіку, М.Г. Стельмахович спирається на прислів'я та приказки, що допомагають розкрити традиції, звичаї та світогляд українського народу.

Ключові слова: прислів'я, приказки, духовний потенціал, формування особистості.

На сучасному етапі розвитку мовознавства та лінгводидактики все актуальнішим є звернення до ролі і значення прислів'їв та приказок як ціннісних орієнтирів формування особистості у педагогічному вимірі М.Г. Стельмаховича, оскільки його дослідження викликають інтерес як у зарубіжних, так і у вітчизняних науковців. Він був відомим українським лінгвістом, етнопедагогом, фольклористом, літературознавцем. Його філософські погляди на розвиток педагогіки тісно пов'язані з українським народом, його історією, культурою, мовою, традиціями.

Головною метою статті є аналіз прислів'їв та приказок, їх роль і значення у педагогічному вимірі М.Г. Стельмаховича, які допомагають розкрити духовний потенціал життя українського народу.

Стельмахович Мирослав Гнатович досліджував історію української педагогіки, проблеми теорії і практики національного виховання, українську родинну педагогіку, методику викладання української мови у школі. Він є автором багатьох наукових розвідок, а саме: «Методика викладання народознавства в школі», «Збірник вправ і завдань з української мови 4-8 класів», «Українське народознавство», «Українська народна педагогіка»,

«Українська родина», «Українознавство в національній школі», «Народна педагогіка», «Народна дидактика» тощо.

Розглядаючи народну педагогіку, М.Г. Стельмахович спирається на прислів'я та приказки як фразеологічні одиниці, що допомагають розкрити традиції, обряди та світогляд українського народу.

Прислів'я – це «виражений структурою речення народний вислів повчального змісту, який формулює певну життєву закономірність або правило, що є широким узагальненням багатовікових спостережень народу, його суспільного досвіду» [6, с. 255].

Під приказкою розуміють «народний вислів, близький до прислів'я, але позбавлений узагальнювального, повчального характеру» [6, с. 255].

Актуальність використання прислів'їв та приказок як фразеологічних одиниць характеризується тим, що саме у них зібрані педагогічні зерна українського народу та його багатовіковий досвід.

У народній педагогіці М.Г. Стельмаховича возвеличення роду людського, соціального осередка – родини, де зберігаються традиції і звичаї родоводу, має суттєве значення для розвитку української народу, що яскраво представлено у фразеологічних одиницях: «Хоч і по коліна в воду, аби до свого роду», «Свого доправляйся, роду не чужайся», «Свій хоч не заплаче, то скривиться, хоть не скривиться, то не висміє» [5, с.95], «З родини йде життя людини» [5, с.98].

Здавна та й до нині особливо важливим питанням людства є створення сім'ї, у якій народжують та виховують дітей, де чоловік із жінкою відшліфовують свої відношення, почуття та обов'язки: «Без сім'ї – нема щастя на землі» [5, с.98], «Оженитися – не дощ переждати», «Заміж вийти – не дощову годину пересидіти», «Се не на рік, а на цілий вік», «З ким вінчатися, з тим і кінчатися» [5, с.101], «Заміж іти – треба знати, що немає ні вислуг, ні відставки», Не штука женитися, та треба журитися, треба ложки, треба миски, треба ночов і колиски», «Перш ніж одружитися, треба роздивитися» [5, с.102], «Оженитися – не напасть, та щоб, женившись, не

пропасть», «Як женився, то хвалився, що буде косити, а як женився, пішов косити та став голосити» [5, с.103].

У народних прислів'ях та приказках значну увагу приділено шлюбу, де саме вже слово вказує на те, що «з любов'ю» необхідно відноситися один до одного, а не думати про матеріальний розрахунок: «Любов сильніша за смерть», «Кохання, неначе добрий кінь, носить людину», «Давньої любові й іржа не з'їсть», «Хто любить, той того й голубить», «Нехай мене той голубить, а хто вірно мене любить», «Нехай мене той займає, хто кохання в серці має» [5, с.103], «Де беруться не з любові, там щастя не буде», «Є в неї воли та корови, але немає з нею любої розмови» [5, с.105].

З давніх-давен чоловіки хотіли бачити дружину роботящою, вродливою, розумною, берегинею родинного затишку: «Як з красною жінкою оженився, то є на кого дивитися», «Жона ладна всюди зарадна», «Краще чорта тримати, ніж ледачу жінку мати», «Краще жінка сварлива, ніж дурна», «Жінка-ледащо в хаті нінащо», «Добра жінка – мужеві своєму вінець, а зла – кінець» [5, с.116].

У наукових роботах М.Г. Стельмаховича акцентується увага на тому, що кожні батьки хочуть бачити своє продовження у дітях, тому діти у фразеологічних одиницях порівнюються з зірками, квітами, деревами тощо, наприклад: «Малі діточки, що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку», «Діти як рожеві квіти» [5, с.121].

Оскільки український народ завжди славився доброзичливістю, тому у словесних формулах часто згадували й дітей: «Година вам щаслива! Щоб ви бачили сонце, світ і дітей перед собою», «Бодай на вас добра година та грошей торбина, а до того дівтори сотні півтори», «Скільки в стелі дощок, щоб у тебе було стільки дочок! Скільки в лісі пеньків, щоб у тебе було стільки синків!» [5, с.122].

Любов батьків до дитини є мірилом гармонії, виховання, у прислів'ях та приказках, вказується, що мати любов, то найвища сила, а батькова – то найбільша мудрість: «Які мама й тато, таке й дитятко», «Який куш, така й

хворостина, який батько, така й дитина», «Які самі, такі й сини», «Яка мама, – така сама» [5, с.130], «Не навчив батько – не навчить і дядько», «Як батько – рибалка, то діти у воду дивляться», «У ледачого пасічника і бджоли ледачі», «Хороші діти – це честь батька й матері», «Яка хата – такий тин, який батько – такий син», «Молодь багата мудрістю мами і тата» [5, с.130 - 131].

Актуальним є питання виховання любові до рідного краю, ставлення людини до людей, до праці. Наприклад, прислів'я і приказки закликають любити Батьківщину, рідний край («Нема в світі, як своя країна!», «Кожному мила своя сторона»), захищати її («За рідний край – хоч помирай», «Нуте, браття, або перемогу добути, або дома не бути!»), боротися проти несправедливості («По правді роби – доброго кінця сподівайся», «Хліб - сіль їж, а правду ріж»), єднатися у боротьбі проти загарбників («Громада – великий чоловік»), цінити працю («Без труда нема плода», «Труд чоловіка кормить»), поважати гідність чесною людини («Хто принижує чужу честь, той і свою топче»), цінити справжню дружбу («Для приятеля нового не пускайся старого»), бути вимогливим до себе («Не лінився рано вставати та замолоду більше знати») [5, с.159-160].

Важливим аспектом у вихованні є те, що «основою духовного життя людини, її громадської свідомості є розуміння історії свого народу, краю, культурної спадщини» [4, с.182].

У народній педагогіці М.Г. Стельмаховича праця є показником морального виховання людини, бо саме вона збагачує та удосконалює фізичний, розумовий розвиток, наприклад: «Без труда нема добра», «За спання нема коня», «Будеш трудитися – будеш кормитися», «Праця людину годує, а лінь – марнує», «Щоб людиною стати, треба працювати», «Хто багато робив, той багато знає», «У праці – краса людини», «Без діла слабіє сила», «Землю прикрашає сонце, а людину – праця», «Плуг від роботи блищить», «Щастя не в хмарах ховається, а працею здобувається», «Ледачий не буде щасливий», «Праця – ключ до щастя» [5, с.173-174].

Одним із символів праці є хліб, що є уособленням багатства, родючості та достатку, наприклад: «Без хліба – не до обіда», «Без хліба – худа бесіда», «Коли є хліба край, то й під вербою рай», «Хліб – батько, вода – мати», «Хліб на столі, то й стіл – престіл, бо як хліба тільки трошки, то й стіл – дошка», «Грім гримить – хліб буде родить», «Посій впору, будеш мати зерна гору», «На чорній землі білий хліб родиться» [5, с.186].

Значну увагу у педагогіці М.Г. Стельмаховича приділено розумовому вихованню, що порівнюється у прислів'ях та приказках з різними людськими якостями: «Знання та розум – скарб людини», «Не краса красить, а розум», «Розумний всякому дає лад», «Без розуму ні сокирою рубати, ні лика в'язати», «Щастя без розуму – торбина дірява», «Сила уму уступає», «І сила перед розумом никне», «Треба розумом надточити, де сила не візьме» [5, с.192], «На те й голова, щоб у ній розум був», «Голова не на те, щоб тільки кашкет носить», «Голова без розуму, як ліхтар без свічки», «Нема гіршого ворога, як дурний розум», «Немає третьої клепки в голові», «Шкода краси, де розуму нема», «Високий – як тополя, а дурний – як квасоля», «Живіт товстий, та лоб пустий», «Голова велика, та дуже дика», «Зверху блистить, а в голові свистить», «Шовкова борідка, та розуму рідко», «Не купити ума, як нема», «Дурному синові й батьківське багатство не в поміч», «Дурному свого розуму не вставиш», «Хто розуму не має, тому й коваль не вкує», «У сусіда ума не позичиш» [5, с.195].

Поєднання розумової та фізичної сили завжди перебувало у тісному взаємозв'язку, через мовний потенціал прислів'їв та приказок розкрито оцінні та морально-вольові якості людей, наприклад: «Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє», «В здоровому тілі – здоровий дух», «Щоб працювати, треба силу мати», «Сила та розум – краса людини», «Личко дівку віддає», «Бережи одежу знову, а здоров'я змолоду» [5, с.203].

Проаналізувавши прислів'я та приказки як ціннісні орієнтири формування особистості у педагогічному вимірі М. Г. Стельмаховича, можна стверджувати, що науковець з філософського та лінгвістичного погляду

розглядає прислів'я та приказки як формули пізнання естетичних та моральних цінностей українського народу. Розглядаючи культуру, традиції та світогляд українського народу, М.Г. Стельмахович репрезентував основні аспекти родинної педагогіки, які є актуальними у сучасній українській лінгводидактиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 368с.
2. Калуська Л. Основи наукової спадщини академіка Мирослава Стельмаховича / Любомира Калуська // Обрії. – 2013. – № 1. – С. 110-111.
3. Мироненко О.В. Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи шляхом реалізації норм літературної мови// Stav, problemu a perspektivu pedagogickeho študia a socialnej prace: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie. – Slovak Republic, Sladkovicovo: Vysoka škola Danubius. – 2016. – 28-29oktobra. –С.56-58.
4. Нагрибельна І.А. Самостійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації засобів морально-етичного виховання на уроках читання // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В.В. Кузьменко. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – Випуск 14. – С. 181 – 185.
5. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка /М.Г. Стельмахович. – К.: Радянська школа, 1985. – 312с.
6. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навчальний посібник / Н.Г. Шкуратяна, С.В. Шевчук. – К.: Вища школа, 2007. – 823с.